

Nail'in *Kapital* üzerine son deęinmeleri

E. Ahmet Tonak

Nail'in ölümünden iki yıl önce, 2011 Haziran'ında, *Kapital*'in ilk cildinin Almanca aslından çevirisinin basımı vesilesiyle bir konferans düzenlenmişti.¹ Nail ile aynı panelde yan yana oturuyorduk. Nail'i yakından tanıyanlar bilir, onun ara sıra takındığı biraz müstehzi, biraz muzip bir üslubu vardır. O panelde, bu kez adeta o alaycı tavrı kendisine yönelterek, “bu *Kapital*'in Almanca aslından Türkçeye çevirilişi biraz belalı bir iştir, her yeltenen bitiremeden ölmüştür, işte Hikmet Kıvılcımlı, işte Mehmet Selik, muhtemelen şimdi de ben” demiş ve bütün salonu hüzünlendirmişti. Gerçekten Nail'in ömrü *Kapital*'in tamamını çevirmeye yetmedi. Hayatta iken yayınlanan I. cilt Mehmet Selik'in geride bıraktığı çevirinin Nail tarafından gözden geçirilmiş şeklidir. II. ve III. ciltlerin çevirisine ise gerçekten ömrü vefa etmedi, 10 yıl önce, 28 Nisan akşamı Cihangir'deki Alman Hastanesi'nde yıllardır ite kaka çalışan kalbi durdu.

¹ Konferansta sunulan tebliğlerin bir kısmı *Devrimci Marksizm*'in 15. sayısında yayımlandı.

Ölümünden bir yıl sonra Özgür Üniversite Nail'in anısına *Alternatif Bir Ekonomik Model Mümkün* sempozyumunu düzenledi. Orada yaptığım konuşmaya Metin Çulhaoğlu'nun "Nail'i sadece *Kapital*'in çevirmeni olarak hatırlamak doğru değildir" alıntısı ile başlamıştım. Metin haklı; gerçekten, az yazmasına rağmen Nail'in Türkiye sosyalist hareketi içindeki yerinin, teorik ve kavramsal müdahalelerinin de hakkının verilmesi gerekir. Genç kuşaklara Nail'i, zaten asli mesleği olarak görmediği çevirmenliğinin ötesine geçerek, tanıtmak yakın dostlarının, bizlerin borcu. Bu borcu kısmen de olsa *Devrimci Marksizm*'in bu sayısındaki yazılarla yerine getirmeye çalışıyoruz.

Bu yazıda, Metin'i dinlemeyerek Nail'in *Kapital* çevirisi üzerine bazı görüşlerini paylaşmak istiyorum. Önce, nedenini açıklayayım. Nail ölmeden yaklaşık bir yıl kadar önce bir davet aldı. ÇEVBİR (Çevirmenler Meslek Birliği) bünyesindeki meslek içi eğitimlerin parçası olarak bir grup arkadaş, Nail ile *Kapital* çevirisi üzerine konuşmak, bir tür atölye çalışması yapmak istiyordu. Sağlığı giderek kötüleşen Nail, muhtemelen bu toplantının katılabileceği son toplantılardan biri olduğunu tahmin ederek davete olumlu cevap verdi. Toplantı, Cihangir'deki evine yakın, Çukurcuma'daki Otonom Yayıncılık'ta 31 Mart 2012'de yapılacaktı. Konu *Kapital* olunca *Kapital*'in değişik dillerdeki farklı edisyonlarının, Türkçe çevirilerin de büyük bir torba ile bize eşlik etmesi gerekiyordu! Nitekim, toplantı boyunca Nail "işte bu Almanca versiyon, işte bu da Fransızca çeviri, bakın Rasih Nuri İleri'ninki burada, babasınıninki ise şurada" diyerek sık sık elini torbaya atıp durdu. Ben de, bu toplantının Nail'in katılabileceği son toplantı olduğunu düşünerek aşağı yukarı iki saat sürecek atölye çalışmasını videoya çekmeye karar verdim. Bir tür belge niteliğindeki bu kaydın bir bölümünü yazılı olarak paylaşmamın zaten az yazan Nail'in sınırlı külliyatına küçük bir katkı olduğunu düşünüyorum. Umarım yakında videonun tamamını yayınlama imkânım da olur. Aşağıda aktardığım Nail'den alıntılardan oluşan metin çektiğim o videodan.² Nail'in yaptığı konuşmaların insicamı herkesi etkilerdi. Dolayısıyla, aşağıdaki alıntılara da herhangi bir müdahale yapma gereği neredeyse hiç hasıl olmadı. Nail'in konuşma tarzına büyük ölçüde sadık kalmaya çalıştım.

Yukarıda belirttiğim üzere atölye çalışması yaklaşık iki saat kadar sürmüş ve ağırlıklı olarak Nail'e kısmen daha önce elektronik posta yoluyla kısmen de toplantı sırasında sorulan sorularla şekillenmişti. Arada katılımcılar da katkılarını, farklı görüşlerini dile getiriyorlardı. Çeşitli dillere hâkim çevirmenlerin bulunduğu 30 katılımcıdan oluşan grubun her tartışmalı alanda görüş birliğine varması zaten beklenemezdi. Yine de, atölye çalışmasını oldukça verimli ve ufuk açıcı bir deneyim olarak hatırlıyorum.

Toplantı kaydına tekrar dikkatle ve yayınlamak amacı ile baktığımda doğal olarak bazı tercihler yapmak gerekti. Nail'in *Kapital* ile ilk tanışmasından Yordam Kitap'ın Almanca aslından *Kapital*'i basma kararının geri planına, çeviri boyunca karşılaşılan çeşitli terminolojik tercihlerden *Kapital*'in alt başlığının macerasına,

² Bu yazıyı hazırlarken bahsettiğim atölyeyi düzenleyenlerden Bülent Doğan ile de yazıştım. Bülent, atölyede yaptıkları kayda dayanarak hazırladığı bir bilgi notunu benle paylaştı. O not video kaydında tam net olmayan bazı konuşmaları yazıya geçirmemde çok işe yaradı. Kendisine müteşekkirim.

hatta çeviride bazı yabancı kelimelerin niçin korunması gerektiğine kadar birçok konuya değinildi. Nail'in atölye sırasında da tekrarladığı polemiklerin çoğunu ise metne katmadım.³

Umarım, yaptığım seçmeler Nail'i hatırlamamıza, ölümünden 10 yıl sonra bile ondan bir şeyler öğrenmemize vesile olur.

***Kapital* ile ilk tanışma, *Kapital* niye *Sermaye* değil?**

Ben *Kapital*'in adını nasıl duydum? Benim yetiştiğim dönemde İstanbul'da mahalle hayatı vardı. Nişantaşı'lıydım. Sokağın çocukları, biz çıkarız, bir de ağabeyler, büyük ağabeyler. Bunlardan bir tanesi *Hürriyet* gazetesinde muhabirdi. 1950'li yıllar. Bana dedi ki: "Marx diye bir adam var, onun bir kitabı var, *Kapital*, bütün soruların cevabı o kitapta." Sonra bir gün *Kapital*'i okuyunca bütün soruların cevabını içermediğini gördük. Ama şunu anlıyoruz ki, *Kapital*'in namı, *Kapital* olarak *Kapital*'in kendisinden önce yürümeye başlamıştır. Dolayısıyla, buna *Kapital* dışındada *Sermaye* demek bence yanlıştır.

Bu Marksist literatürde sadece *Kapital*'in başına gelen bir şey de değil. Muhtemelen hepinizin duyduğu *Grundrisse* var, çok önemli el yazmalarıdır. Dünyanın her tarafında *Grundrisse* diye anılır. ...*Grundrisse* "ana hatlar" anlamına gelir. Kitabın tam adı da "Ekonomi Politüğün Eleştirisinin Ana Hatları". Bunu şimdi "ana hatlar" diye çevirirseniz kimse bir şey anlamaz. İngilizcesi de *Grundrisse* diye çevrilmiştir. Başka bir örnek de *Formen*, bu daha az bilinen bir örnek. *Formen* de yine Marx'ın el yazmalarıdır. Kapitalizm öncesi üretim tarzlarıyla ilgili Marx'ın gözlemlerini içeren, bu arada, bir zamanlar Türkiye solunda çok tartışılmış olan Asya Üretim Tarzı konusundaki görüşlerini anlattığı bölümlerdir. Şimdi, bunu da "biçimler" diye çevirirseniz kimse bir şey anlamaz. Ama önemli ölçüde Hobsbawm'ın derlemesi sayesinde bu metinler *Formen* diye bilinir. Bence *Kapital*, *Grundrisse*, *Formen* gibi durumlarda namı Almanca yürüdüğü için ve kitabın kendisinden önce bir efsane haline geldiği için *Kapital* diyebiliriz.

***Kapital*'in Almandan çevrilmesi; ekonomi politik**

Kapital'in Almandan değil de, İngilizceden çevrilmiş olması çok mu önemli? ... Başka çare yoksa, İngilizcesi yeğdir elbette. O yüzden Alaattin Bilgi'ye şükran borçluyuz. Ama Almanca çok nadir bir dil değil. Almanca'dan çevrilmeliydi. İngilizce'den çevrilmiş olmasının çeşitli sakıncaları var. Bu *primitive accumulation* bunun bir örneğidir. Şimdi Almandan bunun *ursprüngliche Akkumulation*. Şimdi *original, strictly*, yani kesinkes yanlıştır değil. Ama burada bizim Havva anamızın Adem babamızı baştan çıkarmasına biz ilk günah deriz. Anglosaksonlar *original*

³ Bu polemiklerin en önemlilerinden biri Kaan Kangal ile Nail Satlıgan arasında *görünüm, görünüş* ve öz terimleri üzerine Kangal'ın *Birgün Kitap* ekinde (16 Temmuz 2011) yazdığı "Kapital Çevirileri Üzerine" yazısı ile başladı. Satlıgan da daha sonra (15 Ekim 2011) yazdığı "Kapital Çevirisi ve Bir Kavram Tartışması" yazısı ile cevap verdi.

sin derler. O yüzden cennetten kovulmuşuz, bu kavanoz dipli dünyaya gelmişiz. Şimdi bu İngilizceden çevrilmenin bir uzantısı. Buna ilk birikim demek lazım. *Ursprüngliche*'nin ilk anlamı Türkçede ağır basmaktadır. Şimdi bu birinci sakınca.

İngilizceden çevrilmiş olmanın ikinci bir sakıncası, bana sorarsanız, rezalet boyutlara varan bir şey. ... Alaattin Bilgi'nin ve Sol Yayınları'nın *Kapital*'i İngilizce'den çevirmek için kullandığı kaynak. Sovyetler Birliği vardı, bunların bir tane yabancı dillerde yayın yapan International Publishers diye bir yayınevi vardı.

Kapital'in alt başlığı çok önemli bir şekilde, Ekonomi Politüğün Eleştirisi iken, bunlar *A Critical Analysis of Capitalist Production* [dediler]. İngilizce alt başlığı öyle. Dolayısıyla, Alaattin Bilgi haklı olarak, International Publishers'a bakarak *Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili* diye [çevirmiş].

... Şimdi Sovyetler Birliği'nin Stalin döneminde ne kadar iyi iktisatçı, ne kadar iyi toplumsal bilimci varsa, hepsi, yargılı, yargısız infazlara kurban ediliyor. Rezalet bu. Bunlardan bir tanesi de David Riazanov adındaki çok önemli şahsiyet. Türkçeye Karl Marx'ın sadece yaşam öyküsüne değil, aynı zamanda yapıtlarına da en iyi girişlerden biri olarak Belge Yayınları'na çevrilmiştir ... Bu Riazanov denen adam Marx'tan kalma kağıtlar ortalıkta uçururken, Almanya'da Naziler iktidara gelmişken Avrupa'ya giden Marx'ın el yazmalarını kâh satın alarak, kâh bağış yoluyla, Sosyal Demokratlardan, şurdan burdan toplayan ve *Grundrisse* gibi bir yapıta o sayede biz sahibiz. Böyle bir adam...Bunu kurşuna diziyorlar.

İktisadi Doktrinler Tarihi [alanında] Marksist açıdan en iyi kitap Isaak Illich Rubin'indir. Kurşuna diziyorlar. Preobrajenski, Buharin, bunlar Marksist toplumsal bilime katkıda bulunmuş insanlar. Bunların hepsi tasfiye ediliyor ve öldürülüyor. O David Riazanov'un başında olduğu Marx Engels Enstitüsü'nün de adı değiştiriliyor, Marksizm-Leninizm Enstitüsü yapılıyor. Şu küstahlığa bakın, Engels'in adını o enstitüden çıkarıyor. Ve bunu Leninizm adına yapıyor. Bu rezalettir, cinayettir, bir felakettir.

Şimdi bu İngilizce *Kapital* metni ile alt başlık neden ekonomi politüğün eleştirisi olması gerekirken kapitalist üretim sürecinin tahlili olmuş? Ve neden on yıllarca Alaattin Bilgi'nin de kullandığı noktaya kadar bu orada değiştirilmeden kalacaktır? Çünkü [bu durum] Riazanov'un, yani Bolşeviklerin –Rubin Menşevik ama, neyse– ... toplumsal bilimcilerin fiziksel olarak yok edilmesinin Sovyetler Birliği'nde Marksist kültürün çölleştirilmiş olmasıyla da ilgili bir şey. Riazanov olsa idi bunun farkına varırdı. Şimdi Erkin bana diyor ki İngilizce edisyonu Engels hazırladı. Yahu edisyon hazırlama, yani kapağına bakmış mı acaba? Biz bir el yazmasını, bir müsveddeyi yayıncıya teslim ediyoruz. Sonra [yayıncı] ne yaparsa yapıyor. Ben matbaaya girmeden önce kalite kontrolü yapmıyorum ki. Şimdi ekonomi politüğün hak etmediği bir olumluluk düzeyine yükselmesinin kabahati işte Stalinizmdir.

Ama bununla sınırlı bir şey değil. Riazanov ile Marx Engels Enstitüsü'nün başına gelenlerle sınırlı bir şey değil. Daha sonra Marx'ın perspektifi ... kapitalizmin, meta ekonomisinin ve ekonomi politüğün aşılması olduğu halde, daha sonra o sözde Sovyet bilim emekçileri Marksist iktisat kitaplarını ekonomi politik diye yayımlamaya başladılar. *Ekonomi Politik*, Nikitin, Sol Yayınları. *Sosyalizmin Ekonomi Politüğü*, yine Sol Yayınları. Bir de Oskar Lange var ama, Oskar Lange zaten neoklasik bir iktisatçı, sonradan Marksist olmuş. Şimdi, bu ekonomi politüğü matah gibi,

ilerici gibi gösteren bir şey varsa, bu Stalinizmdir...

Bu arada şunu söyleyeyim: Marx'ın teorisi elbette ekonomi politiğin Marksist eleştirisi. Ama Marksist İktisat deyince ister istemez bu konuda uzmanlaşmış kişileri kastediyoruz. Yani Ahmet'in [Tonak] çalışma arkadaşı Anwar Shaikh; buna iktisatçı demeyeceksin de ne diyeceksin?

Yordam edisyonu

Ben *Kapital*'in hem şimdiki çevirisini, hem de önceki çevirisini genel olarak bir değerlendirmek istiyorum. Bana göre çevirmenler kültür dünyasının isimli kahramanlarıdır. Öte yandan yayıncıların da böyle olduğunu düşünüyorum. Fakat yayıncı derken İş Bankası, Yapı Kredi gibi yayıncıları değil, kâr amacı gütmeksizin, büyük ölçüde gönüllü emeğe dayanan yayıncıları kastediyorum.

Kapital'in Yordam baskısının kökeninde aslında İş Bankası'nın *Kapital*'i çevireceğini duyurması vardır. Bu yayınevi Hasan Âli Yücel dizisi adıyla yayınladığı klasiklerin arasına (mesela Adam Smith'in *Ulusların Zenginliği* bunlardan biridir), aslında dizinin içinde yer almayan *Kapital*'i de eklemiştir. Yordam'dan Hayri Erdoğan, "*Das Kapital*'i finans kapitalin hamisi ve bayisi yayınlamasın, biz yapalım," dedi. Burada çevirmeni tenzih ettiğimi hatırlatmak isterim. Emekçi, silah fabrikasında çalışsa da emekçidir, yine sömürülür, yine emeğini satar. Yeni bir hayatı, yeni bir tutumu kuracak insanların parçasıdır. Ama İş Bankası'na *Kapital*, *Kapital*'e de İş Bankası yakışmaz.

İkinci bir nokta daha var: Türkiye kültür bakımından üçüncü dünyanın çok gerilerinde olan bir ülke değil. Önemli bir kültürel geçmişi var. Böyle bir ülkede, dünya kültürünün en önemli yapıtlarından birinin kendi dilinden, özgün dilinden çevrilmemiş olması bir eksiklik. Bunun kökeninde şu yatıyor: Sol Yayınları'nın sahibi Muzaffer Erdost önce Mehmet Selik'in Almancadan yaptığı çeviriyi yayınlamaya başlıyor, sonra aralarında bir ihtilaf çıkıyor. Bunun üzerine çeviri Alaattin Bilgi'ye yaptırılıyor. Dolayısıyla, Türkçede Almancadan yapılmış bir *Kapital* çevirisi yoktu.

Türkiye'de yaygın dillerden yapılan çevirilerin özgün dilinden yapılması gerektiğini düşünüyorum. Marx külliyyatının büyük çoğunluğunun Almanca dışındaki dillerden yapılmış olması kültür hayatımız açısından affedilmez bir eksiklik. Alaattin Bilgi'nin emeğine elbette saygı duyuyorum. Marksist külliyyatın Türkçeye kazandırılmasında büyük emekleri vardır. Fakat İngilizce konusunda otodidaktır, toplumsal bilimci değildir.

Ben de bu yüzden Mehmet Selik'in Almancadan yaptığı yarım kalmış çevirisini tamamlamayı önerdim. Bu çevirmen toplumsal bilimcidir, iktisatçısıdır, akademisyendir, iktisadi düşünce tarihine hâkimdir. Fethi Naci'nin Yüz Soruda dizisinde *İktisadi Doktrinler Tarihi*'ni Mehmet Selik yazmıştır nitekim. Hayri Erdoğan yine de çeviriyi gözden geçirmeyi önerdi. Böylece güncel dile ayak uydurması sağlanacak, o dönemde oturmamış olan kavramlar arasında oturmuş olanlar varsa, onları yerleştirmek gibi yararları olacak bir çalışmaya gidildi. Bu karşılaştırma ve gözden geçirme işi Erkin Özalp (Almancadan) ve Oktar Türel'e (İngilizceden) verildi.

Bir nokta daha var. *Kapital*'in planı on cilde yakındır. Marx daha ikinci cildi bile yayına hazırlayamadan ölmüştür. Başta birinci cilde koymayı düşünüp sonra

vazgeçtiği altıncı bölüm yeni baskılara ekleniyor. [Ben] Fowkes çevirisinden beri gelenek haline geldi. Bu bölüm aslında Almanya’da *Kapital*’in *Kapital* yazarı tarafından üretilmiş özeti olarak sunuluyor. Bu bölümü de ekleyecektim ve ben çevirecektim. Sonraki ciltleri de ben çevirecektim, fakat aslında ikinci cildin de çevrildiği ortaya çıktı, hatta üçüncü cildin bile çevrilmiş olma ihtimali var.⁴

Marx’ı çevirirken yabancı kelime kullanımı

Political economy filan gibi konularda, Türkiye’de muhtemelen yabancı kelime kullanmaya karşı haklı, benim de paylaştığım, bir alerji var... Yalnız, Marx’ı ve Marksist iktisadı çevirirken ne yazık ki yabancı kelimelerden tamamen vazgeçemiyoruz, benim görebildiğim kadarıyla, mümkün değil.

Ben iki tane örnek vereyim, meraklısı için. *Faux frais*, Fransızca şu demek: Kapitalist üretimin devam etmesi, kapitalist üretim tarzının yaşar kalması için yapılması gereken, ama artık değer üretimine katkıda bulunmayan birtakım harcamalar vardır. Güvenlik, asayiş, eğitim filan gibi. Bunlar artık değer için alınır, ama artık değer üretimine katkıda bulunmaz. Bunu kelimesi kelimesine çevirirsek, Türk Dil Kurumu sözlüklerinden bazılarında yer alıyor, gereksiz masraflar. Gereksiz masraflar diyemeyiz. Çünkü Marx’ın tanımında bunların gerekli harcamalar olduğu kapitalist üretim tarzının devamı açısından belirtiliyor.

Bir de *revenue* var. *Revenue* gelir ya da hasılat demek. Marksist iktisatta özgül bir anlamı var. O da şu: Artık değer için yeniden değer üretmek için harcanmayan bölümü. Mesela kapitalist evindeki hizmetçinin ücretini *revenue* olarak öder.

Tire sorunu, gündelik dil, Marx’ın dili, neolojizm⁵

Tire problemi diye bir problem var. Yalnız İngilizcede de var, onu söyleyeyim. Mesela, “labor time”; “labor time”ı ayrı ayrı yazanlar da var, tire ile yazanlar da var (*labor-time*). Şimdi mesela diyelim ki postmodernizm; bu terim ilk ortaya atıldığında tire ile yazılıyordu. Sonra yaygınlaşınca tire kalktı tek kelime haline geldi...

Tire neye hizmet eder? Engels’in 1885’te İngiltere’de yayımladığı bir makale var: “Marx Nasıl Çevrilmemeli?” Türkçesi Sol Yayınları’ndan ve Evrensel Yayınları’ndan çıkan, *Yazın ve Edebiyat Üzerine* adlı derlemede yer alıyor.⁶ Engels burada şöyle diyor: Neolojizmlerden kaçmamalıyız. Neolojizm yapmanın bir yolu da tiredir.

Şimdi Marx ve Engels kendi terminolojilerini gündelik dilden, harcıâlem dilden farklılaştırmak istiyorlar. Şimdi Marksist iktisat teorisinin ana kavramlarından bir tanesi İngilizcesi *labor time*, Almancası *arbeitszeit* olan kavram, emek-zaman. Bu kavram İngilizcede de, Almancada da bir neoloji.

4 Daha sonra üçüncü cildin ilk kısmının da Mehmet Selik tarafından çevrildiği ortaya çıktı. O cildin geri kalanı da Erkin Özalp tarafından çevrildi.

5 Söz üretme işi; bir dilde, var olan sözcüklere benzetilerek, örneksene yoluyla yapılmış olan sözcük, yeni sözcük.

6 Bahsedilen kitabın bu yakınlarda (2021) yeni bir baskısı da Fol Kitap tarafından yapıldı.

Şimdi Erkin Özalp'e soracak olursak buna çalışma süresi demek lazım⁷... Şimdi sokağa çıkalım. Bir vatandaşa soralım, "Çalışma süresi deyince ne anlarsın?" Bence iki şey söyler: Bir, günlük çalışma saatlerinin toplamı, yani 8 saat, 9 saat vs. İkincisi, emeklilik açısından yani emekli olmak için çalışılması gereken bir toplam süre var, çalışma süresi, yani memurlar yirmi beş yılda emekli oluyor... Şimdi, Marksist iktisat teorisinin ana kavramlarından bir tanesini, gündelik, harcıâlem, yaygın, karşılıklarından ayırt etmeye tire yarıyorsa tireyi kullanmak lazım. Almancada Marksist kavramlara bir özgünlük katmak için İngilizcenin imkânlarından yararlanmak gerektiğini Engels söylüyor. Almancada sadece *arbeit* var, İngilizcede iki terim var, *work* (iş) kullanım değeri üretir, *labor* (emek) mübadele değeri üretir. Bunu kullanmak gerekiyor. Öte yandan çalışma süresi demek de yanlış olmaz. Yanlış değildir, ama benim tercihim öbür yönde.

Değişim değeri mi mübadele değeri mi?

Değişim değeri, mübadele değeri, değiş etmek. Bu bence tamamen saçma bir tartışma; mübadele değeri. Neden? Çünkü değişimle karışıyor, değişim ile karışıyor. Şimdi, değişim *change*, yani toplumdaki değişimler, tarihteki değişimler. Bunun yanı sıra mutasyon. Bunun için de Türk Dil Kurumu değişim dedi. Şimdi bu değiş köküne, mastarına kaldıramayacağı kadar yük bindirmemek lazım. Onun için mübadele değeri.

Meta mı mal mı?

Şimdi meta Türkçede o ayırt etme ihtiyacı için bize ciddi bir fırsat veriyor. Mal harcıâlemdir. Bunlara meta diyerek bunu biraz farklılaştırabiliyoruz. Şimdi mesela iktisat teorisinde serbest mal diye bir kavram var. Doğanın bize sunduğu çok yararlı, vazgeçilmez, yüksek kullanım değeri olmakla birlikte bedava elde ettiğimiz mallar. Tipik örnek, hava, su filan gibi. Serbest mal deniyor, çünkü *commodity* ile *good* arasındaki ayırım, Türkçede metanın geri plana kaymasıyla birlikte ortadan kalkıyor. Oysa biz, yani Marksist iktisadın üstünlüğünü vurgulamak istiyoruz. O zaman, mal demekle yetinmeyelim, meta diyelim. Çevirideki bütün malları biz meta yaptık.

Bunun şöyle bir sakıncası var tabii. Özellikle gençler, Arapça olan metayı Yunanca önek "meta-" ile karıştırıyorlar... İkinci hecenin uzun okunması, birinci hecenin vurgulanmaması gerekiyor.

Artık değer mi artı değer mi?

Benim tercihim artık değer. Bakınız gene Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne, Marksist bir tanım olan artık değer Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne ve aynı kurumun imla kılavuzuna girmiş olması [önemli] ... Ben artık diyorum. Geriye kalan,

⁷ Gerçekten Erkin Özalp, *Teorisyeniniz Devrimciydi* kitabında çalışma süresini tercih eder, "emek zaman"ı parantez içinde kullanır.

kalıntı, anlamındadır. Oysa, Marx'taki *mehrwert* fazladan olan bir şey idi. Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne bakın. Artığın ilk anlamı, birinci anlamı, kalan, bakiye, kalıntı. İkincisi fazla olmak. Ki bu sözlüklerin bir tanesinde, hangi versiyondur hatırlamıyorum, orada “artık mal göz çıkarmaz” diyor. Daha yaygın versiyonda “fazla mal göz çıkarmaz”, yani, anlam veriliyor...

Artı değer olmaz... Çünkü, artı Türkçede pozitif demek. Farklı sayılar, eksi değerler, artı değerler filan diyoruz. Şimdi Fransızcada *plus*, İtalyancada *più*; bunlar aynı zamanda zarf. Türkçede zarf anlamı yok. Onun için, isteyen *fazla-i kıymet* diyebilir, isteyen artık değer diyebilir. Dediğim gibi Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne artık değer olarak girmiş durumda.

